

ЗАМАН

Газета издаётся на балкарском языке с 1924 года

Интернет-версия: smikbr.ru/zaman

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ
ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ

ВРЕМЯ

ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА
КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Тюбешиуле

Аскерчилерибизге болушлуккуну юсюнден баргъанды сёз

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков кесини телеграм-каналында «Ата журтну къоруулауучулары» фондну регион бёлюмюню таматасы Муаед Дадов бла тюбешиуени юсюнден билдиреди.

Бек биринчиден, Казбек Валерьевич Муаед Алиевиче РФ-ни Президентин айырыулада Владимир Путинни хорламына штаб себеплик этгени ючюн ыразылыгын билдиргенди. Ала айырыулан аллында кюн сайын кандидат жанлы болгъанлары къл ызларын жыйыу ишни тири ётдоргендиле.

Ызы бла ушакъны кезиунде филиал борчларын къалай толтургъаныны, аскерчиледен бла аланы ююрлеринден болушлук излей ненча адам келиучюсюн сюзгендиле. Муаед Дадов билдиргенге кёре, 8 айны ичинде алагъа 5746 адам болушлук излей келгенди. Аладан 5200-не болушлук тапдырылгъанды. Къалгъанларыны юсю бла да иш тохтатылма бардырылады. Аланы оноулары федерал даражада этилирге керек болгъанын ангълатханды филиалны башчысы.

Алгъаракъда РФ-ни Президенти Фондну борчларын кенгертип, аскерчилени реабилитациялары бла соруулары да аланы оноуларына кийиргенди. Бизни республикада ол иш санатор-курорт комплекси юсю бла бардырылады.

Дагъыда бу тюбешиуде сёз энчи аскер операцияны сакъатлыклары болгъан ветеранлары жашагъан юйлени алагъа тынч болурча халгъа келтириуню юсюнден баргъанды. Бу ыз бла бизни регионда бардырылгъан иш саулай къыралда бек игиге саналгъанын да чертгендиле.

Жамауатха керекли жумушну тындыргъаны ючюн — энчи ыспас

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков бла ишчи тюбешиуню кезиунде Къабарты-Малкъар Республикада Адамны эркинликлери жаны бла уполномоченный Зумакулланы Мустафаны жашы Борис жыл сайын хазырлаучу доклад бла шагърей этгенди, мындан ары этерик ишлерини юслеринден да билдиргенди.

Ол айтханыча, Уполномоченныйни ишинде инсанланы социал, жашау журтла-коммунал, уруну эмда пенсия жаны бла эркинликлерин, тынгылы медицина жумушлары, дарманла бла да жалчытылынгъа эмда башха праволарын къоруулау баш магъананы тутады.

2023 жылда Уполномоченныйге 540 тилек бла тарыгъыу тошгенди.

Ушакъны кезиунде энчи аскер операциягъа къатышханлагъа эмда аланы ююрлерине болушлук тапдырыу не халда болгъанына энчи эс бурулгъанды.

Казбек Коков Зумакулланы Борисге жамауатха керекли жумушну тындыргъаны, ол къыйматлы болур ючюн республиканы къырал власть органлары эмда правону къоруулау жаны бла жамауат биригиулерини бла къаты байламлыкъда ишлегени ючюн жюрек ыразылыгын билдиргенди. Аны юсюнден КъМР-ни Башчысы кесини телеграм-каналында жазгъанды.

Толтурулгъан ишлени сюзгендиле, тамамланырыкълагъа да къарагъангыла

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Россейни Федерал антимонопольный службасыны КъМР-де Управлениясны таматасы Анна Кумахова бла ишчи тюбешиу бардыргъанды. Ведомствону былтыргъы ишени эсеплери сюзюлгендиле, быйыл тамамланырыкъ магъаналы жумушлагъа, мындан ары байламлыкъланы сорууларына да эс бурулгъанды.

Регион антимонопольный служба иелик субъектлени, власть органланы эм башхаланы конкуренцияны юсюнд законну антимонопольный законодательствосун сакълауларына къарауну кючлегенди. Реклама бёлюмде чурумла ачыкълангандыла эм кетерилгендиле, ол санда аны информация толтурулуунда да. Социал магъаналы къырал проектлени бардыргъанда, сатып алыулада эм торглада бузулуула болмаз ючюн иш тамамланганлай турады.

Быйыл республиканы бла къыралны магъаналы экономика шартыча 2021-2025 жыллагъа конкуренцияны айнытуу миллет планны бардырыу жаны бла бирлешген ишни андан ары толтурурга муратлыдыла. Аны баш кёрюмдюледен бирича, гитче эмда орта бизнеседе кюрешгенлени саны белгиленеди. Къабарты-Малкъарда предприниматель тириликни ёсгени эсленеди — бюгонлюкде бу бёлюмде 118,8 минг адам ишлейдиле, ол санда энчи предприниматель эмда кеси кеслерине иш къурагъанла.

Конкуренцияны айнытууда баш ызлача Миллет планда эл мюлк, информация технологияла, энергетика, къаты кир-кипчикни кетериу эмда аны экинчи хайырлануу неда жыйыу, табийгъат къолайлыкъланы бёлюмю, къурулуш, транспорт, билим беруу, саулык сакълау, финанс рынокла, сатыу-алуу белгилендиле. Чыгарылгъан затланы эмда тапдырылгъан жумушларыны квалитетларын иглендире, бютюн конкурентли бола, битёу бу бёлюмде республикада тири айныдыла.

Сёлешуню ёзегу — инсанланы излемлерин тынгылы жалчытыу

КъМР-ни Башчысы Казбек Коков Къырал эсепте тошуу, кадастр эмда картография жаны бла федерал службаны КъМР-де Управлениясны таматасы Беспан Соблиров бла ишчи тюбешиу бардыргъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Къабарты-Малкъар Республиканы Башчысы К.В.Кокону Маданият Ишчини Кюню Бла АЛГЪЫШЛАУ

Къабарты-Малкъарны хурметли маданият эмда санасат ишчилери! Сизни профессионал байрамыгъыз бла жюрегимден къызыу алышлаймы!

Бу байрам музыкантлары, артистлени, театр куллулкъланы, музейлени бла китапханаланы, маданият юйлени бла эл клубланы ишчилерин, республикабызны ниет хазнасын байкъландырыула улуу юлюш къошханланы барысын да бириктиредди. Сайлагъан усталыгъызга не торлю болумда да кертичилей къалгъаныгъыз, чыгармачылык хунерлигиз бла да сиз маданият байлыгъыбызны керелеуге, халкъларыбызны тёрели адеп-къылык эмда ниет хазналарын сакълаула эмда кючлеуге, ёсюп келген тёлёюю намыхса юретиуге, жаш тёлёге Ата журтка сыймекликни, аны ючюн ётмелениуню сезимлерин сингдириуге себеплик этесиз, алай бла айтып-айтмазча магъаналы борчу тындырасыз.

Чыгармачы ишигиз, фахмугъуз эмда чемерлигиз, сайлагъан усталыгъызге кертичилей къалгъаныгъыз, арымай-талмай урунганлыгъыз ючюн жюрек ыразылыгъымы билдире.

Маданият — къырал политикада магъаналы бёлюмледен бирине саналады. Бюгонлюкде «Маданият» миллет проектни чеклеринде республикада маданият эмда санасат махемелени жангыртуу эмда айнытуу жаны бла улуу иш тындырылады. Бу бёлюмню иглендириуге мындан ары да улуу эс бургъанлай, маданиятда ишленгенлеге дайым тутучулукъ этилип турлукуду.

Сизни байрам бла алгышлай, кийик саулык, жетишимле, монглюк да тежейме! Бар игиликле да сизни болсунла!

Билдирю

Байрамгъа чакъырадыла

Багъалы жамауат! КъМР-ни Маданият министрствосу Малкъар халкыны къыраллыгы къайтарылган кюнне жораланган «Шубхлукъ тейсеуде — жангыруну къанатлары!» деген байрам концертге чакъырады.

Ол Музыка театры сахнасында **28 мартда 16.00 сагъатда** башланарыкъды.
Хош келигиз!

Сёлешүүнү ёзези — инсанланы излемлерин тынзылы жалчытыу

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Ушакны кезиунде «Жер-жерлени юслеринден шартланы миллет системасы» федерал кырал программада белгиленген жумушла регионда кылай тамамланганларына кыралганды. Программа Россейни Президенти

Владимир Путинни буйрукларыны тизмесине киреди эмда РФ-ни Правительствосуну бегими бла кыабыл керюлгенди.

Управление дагыда жер бла байламлы законодательствога этилген бузуклыкъланы ачыккылау бла кюрошеди. Аны ючюн тергеуени тюз керюзтген геодезия оборудованыны бла адамсиз учхан системаланы хайырланады.

Цифралы амаллага кёчуоно чеклеринде Росреестр кырал жумушланы тамамлауна да игилендиргенди. Энди заявление беруино тынч амалы кийирилгенди, жеринден тепдирилмеген ырысхыны кадастр эсепге салыуу эмда анга эркилик беруино заманы иги да кысхартылганды.

Жылны эсеплерин белгилегенди

КМР-ни Башчысы Казбек Кокковну республиканы Контроль-эсеплеучо палатасыны таматасы Дина Кясова бла ишти тубеишюнго кезиунде ведомствону 2023 жылда ишини эсеплери эмда келир заманнга борчлары сюзюлгенди.

Белгиленгенича, беш жылны ичинде республиканы экономика айнуууна баш керюмдюлери республикалы бюджетни ишин кырауа эмда толтуруу кыйыматы болганына шагъатлыкъ этмедди.

КМР-ни Контроль-эсеплеучо палатасы 28 законопроект эмда терк сюзерге керек болган материалла бла байламлы оюмларын хазырлауга кыатышханды, бюджет ахчага оноу этгендени отчётларын тинтиуге кыошулуп, эсгериуле этгенди. Ведомство кырал властыны битеу органлары бла байламлыкъда ишлейди. Ол а жангылычла болдурмазга эмда бюджет законодательствога бузуклыкъланы ачыккыларга себеплик этеди.

Быйыл Республиканы Контроль-эсеплеучо палатасы Россейни Президенти Владимир Путинни Посланиясында белгиленген баш магъаналы борчлауга тийишлиликте тинтиуле бардырганда адамланы саулукъларына эмда ырысхыларына не кыдар аз заран тюшерине энчи эс бурургъа, аллай тинтиуени кёбейтирге, сынау-аналитика ишти да кючлендирге белгилейди. Миллет проектлени, федерал эмда регион программаланы жашауда бардырган кезиуде ол иш артыкда магъаналыды.

КМР-ни Башчысыны бла Правительствосуну пресс-службасы.

Парламент

ТЮЗЕТИУЛЕ

Депутатла **Анжела Шикованы** Прохладна сюд району 2-чи участкасыны жарашдыруучу судьясына кыабыл керюлгенди. «КМР-де тегерекедеги кыудретни кыорулауна юсонден» эм «Суу объектлени сакылау эм хайырланы жаны бла болумланы бир низамга келтириуно юсонден» республикалы законланы проектлени биринчи эм экинчи окулуулада сюзгенди.

«КМР-де ёксюз эм кыарар адамлары болмагъан сабийлеге социал болушукълары кыошакъ гарантияларыны юсонден» республикалы законну 6-чы статьясына тюзетиуле да кыаралганды. Законопроект КМР-ни Парламентини таматасы Татьяна Егорованы башламчылыгы бла жарашдырылганды.

Урунуу, социал политика эм саулук сакылау комитетни башчысы **Хусейн Кажаров** айтханыча, документ ёксюз эм кыарар адамы болмагъан сабийлени кыауумундан инсан энчи аскер операцияда борчларын толтура жан берген кезиуде, аны юйюрюн жашау журт бла жалчытыу эркинлики сакылауга бурулду.

– Бу мадарла ёксюзлени кыауумуна кирген инсанлага аскерчи борчларын толтургъан кезиуде юйюрлери ючюн кырал кыайгырганын сезерге онг берликдиле, дегенди Хусейн Кажаров эмда инсанланы бу кыауумунда энчи аскер операцияга республикадан 11 адам кыатышханын билдиргенди.

КМР-ни Парламентинде Жаш тёлү палатаны кыауумуна торлениуле кийирилгенди. Билим беруи, илму эм жаш тёлүно ишлери жаны бла комитетни башчысы **Нина Емузова** айтханыча, торлю-торлю сылтаула бла андан жети адам кетгенди. Аланы орунларына кыошакъ айырууладан сора жангы келечиле сайлангандыла.

ЭСЕПЛЕ

Парламентни жыйылыуунда 2023 жылда Контроль-эсеплеучо палата тамамлагъан жумушла да белгили этилгенди. Аны башчысы **Дина Кясованы** айтханыча кёре, доклад праволу излемлеге тийишлиликте хазырланганды, Парламентни битеу эсгериулеры бла башламчылыкълары тамамлангандыла эмда жылны аллында салынган план толтурулганды.

– 2023 жылда палатаны иши республикалы бюджетни бла кыралны иелигинде болгъан молкно аялу кыоратынуу жумушларына бурулганды, контрольну игилендириу мадарла синдирилгенди, дегенди ол.

Дина Кясова, ахыр беш жылны ичинде республиканы бюджетини эсеплерини юслеринден айта, экономика хайырлы айныганын, жылдан-жылга файдала, ол санда республиканы кеси файдалары, ёсгенлерин, план керюмдюле артыгы бла толтурулгъанларын, кырал борч азайтылганын белгилегенди. Бююнлюке республиканы кырал борчу бюджет кредитледен кыуралады, ол а мындан ары да экономиканы айытыуда жангы мадарла синдирдирге онг береди.

– РФ-ни Президенти Федерал Жыйылыуга Посланияда регионланы борчларыны бир кесеги кетерилдирге болушукъларыны юсонден айтханды. Аялган ахчаны уа инвестицияланы кёбейтиуге, инфраструктура проектлени тамамларга кыоратырга тийишлиди, дегенди ол эмда РФ-ни Экономика министерствосу республиканы

Кыарар адамлары болмагъан сабийлеге кыошакъ мадарла тохташдырылгандыла

КМР-ни Парламентини пленар жыйылыуунда депутатла республикалы законланы проектлени, 2023 жылда КМР-де низамлыкъ бла жамауат кыоркуузуулукъ кыалай сакланганыны, Контроль-эсеплеучо палатаны былтыр ишини юслеринден билдириуени да сюзгенди.

Кенгешни спикер Татьяна Егорова бардырганды. Аны ишине КМР-ни Башчысыны Парламентде бла сюд органлада келечиси Мадина Дышекова, прокурор Николай Хабаров, Адамны эркинликтери жаны бла уполномоченный Зумакулланы Борис эм башхала кыатышхандыла.

Жыйылыууна ача, Татьяна Егорова депутатланы федерал инспектор Тимур Каческов эм КМР-де ич ишле министрни кыулугун толтургъан Вячеслав Крочков бла шагъырей этгенди.

финанслагъа хайырлы башчылыкъ этген субъектлени арасында белгиленгеннин айтханды.

Былтыр битеу да бирге КСП 28 законнга бла праволу акха эсгериуле хазырлагъанды, ол санда республикалы бюджетни юсонден законнга да. Битеу да бирге 54 жумуш бардырылганды: контроль жаны бла 38 иш, 16-сы уа эксперт-аналитика бла байламлы.

Контроль-эсеплеучо палата ачыккылагъан бузуклыкълар эм кемчиликле бла байламлы 20 эсгериу чыгарылганды. Алага кёре, 28 жууаплы кыулукъчу дисциплина жууапха тартылганды. Дагыда административе бузуклыкълар бла байламлы 25 иш ачылганды, аладан 19-су бла байламлы

сюд бузуклыкъланы болдурганланы дисциплина жууапха тартыуна юсонден оноулары чыгаргандыла.

ЗАКОНЛА ЖАРАШДЫРЫУ

Ызы бла депутатла 2023 жылда КМР-де законодательный базаны болумунда сюзгенди. Спикерни орунбасары **Жанатайлы Салим** парламентарийле тамамлагъан законодательный, контроль-аналитика, представительный жумушланы юслеринден билдиргенди.

– Парламентни иши республиканы законодательный базасыны хайырлыгынын андан ары ёсдюрюуге бурулганды. Санкция политиканы кезиунде, энчи аскер операция бардырылганды, республиканы экономикасын, социал сфераны айныты-

угъа баш магъана берилгенди, дегенди Салим Алиевич.

Докладны энчи бёлюмюнде комитетле тамамлагъан контроль-аналитика иш ачыккыланады. «Былтыр юч жамауат тынгула бардырылганды, правительстволу сагыатла, комитетни сагыатлары, конференцияла бла «тегерек» стлла кыралгандыла. Комитетлени кенгертилген эм жеринде бардырылган жыйылыула төрели болгандыла», дегенди ол.

Былтыр а Парламент 66 праволу актыны кыабыл кергенди. Ол санда 63 законну. Аладан тогузусу мурдорлудула. Парламентни 179 бегими кыабыл керюлгенди.

2023 жылда депутатла Кырал Думаны кыарауна төрт законопроектни керюзгенди, аладан ючюсю битеу сюзюлгенден ётюп, федерал законлага бурулгандыла.

Алай бла былтырны ахырына алып айтханда, КМР-де 221 мурдорлу закон ишлейди. КМР-ни Парламентни кыралгъан кезиунде бери уа 2156 республикалы закон кыабыл керюлгенди. «Доклад законланы жарашдырыу ишин андан ары игилендирге, инсанларыбызны эркинликлерин бла законлу излемлерин жалчытыуга себеплик этеригине ышаналды», дегенди Жанатайлы Салим сёзюно ахырында.

БАШЛАМЧЫЛЫКЪ

Парламентни жыйылыуунда башха соруула да сюзюлгенди. Кенгешден сора уа, Татьяна Егорова журналистлеге «КМР-де ёксюз эм кыарар адамлары болмагъан сабийлеге социал болушукълары кыошакъ гарантияларыны юсонден» республикалы закон не магъана бла жарашдырылганын анылатханды.

Ол айтханыча, айырычуладан ол жаны бла тилекле келгенди. «Законланы сёзе, федерал жорукъларда ёксюзлени кыауумундан инсан ауушса, аны юйюрю жашау журт бла жалчытылынуу эркинлики тас этени жазылганына эс бурганма. Алай энчи аскер операцияда инсанлыкъ борчун толтургъан кезиуде ёксюзлени кыауумундан жаш ата журтубуз ючюн жан берсе, аны юйюрюн жашау журтубуз кыошакъ терсди. Бу башламчылыкъ да аны ючюн жарашдырылганды», дегенди спикер.

Татьяна Борисовна айтханыча, проект Кырал Думаны кыарауна берилгенди. Субъектлени асламы аны тюзлюгюн белгилегенди, анга эсгериуле да этилгенди. «Болсада регионал энчи аскер операцияга кыатышханага себеплики мадарларны кеслери тохташдырыуга эркиндиле. Аны ючюн, болжалланы созмаз мурад бла, тийишли тюзетиуени республикалы законнга кийиргенбиз. Жашау журт юйюрге социальный найм халда бериледи. Бу жумушлага бюджетледен кыошакъ ахча керек болушукъду. Бюджет борчланы, социал жумушланы кёлпюгоне да кыарамлы, законопроектте КМР-ни Башчысы Казбек Кокков тухтукълу этгенди», деп анылатханды Татьяна Егорова.

Парламентни жыйылыуунда КМР-де ич ишле министрни кыулугун толтургъан **Вячеслав Крочков** 2023 жылда КМР-де низамлыкъ бла жамауат кыоркуузуулукъ кыалай сакланганыны юсонден доклад этгенди. Аны юсонден «Заманны» келир номеринде окугъуз.

ТИКАЛАНЫ Фатима.

Жыйылыу

Къабыл кёрюлген безимле жашауну игилендириуге бурулуңдула

Къабарты-Малкъарны Правительствосуну Председатели Мусу-кланы Алий бардырған кенешде талай мағаналы оноу этилгенди. Ол санда бир неча программаны эмда проектни тамамлауны, къолайсызланы онгдурууну, арада келишимле къурауну эм башха жумушланы юсюнден да айтылганды. Жыйылыуға министрстволаны, ведомстволаны эмда муниципалитетлени башчылары къатышхан эдиле.

Республиканы илеигинде болгъан къырал мюлкню ортакъға берирге оноу этилгенини юсюнден жер эмда ырыскы бла байламлы халланы министри **Аслан Тохов** къысха айтханды. Сёз мында 24,3 миллион сом тургъан электрожюк мюлкню юсюнден барады. Ол дагыда «Къабарты-Малкъарны республиканы ипотека корпорациясы» акционер обществону уставной капиталын кёбейтирге деген оноу кючюн тас этеригин билдиргенди.

Финансла министр **Елена Лисун** Къабарты-Малкъарны бириккен бюджетини, сора автоном эмда бюджет халда ишлеген учреждениланы кредит борчларын азайтуу жаны бла 2024-2026 жыллада этилик мадарланы планы къабыл этилгенин билдиргенди. Ол айтханга кёре, бюгонлюкде аллай борч жокъду деге боллукъду. Алай ол мындан арысында болуп къалмас ючюн, ишни бу планга кёре бардырырға, дайым тинтип турурға да керекди.

Ызы бла министр республиканы бюджетине бериллик борчланы жыйыу жаны бла тамамланлыкъ жумушланы тизмесин туура этгенди. Дагыда регионну бюджетинден

инсанлаға социал жаны бла себеплик этиу мадарланы къыйматын тинтирге оноу этилгенин билдиргенди.

«Таза суу» деген регион программа тюрлендирилгенини юсюнден къурулуш эмда жашау журткоммунал мюлк министр **Алим Бербеков** айтханды. Бу оноу, аны федерал бюджетден субсидияла алыу жаны бла келишимни излемлерине келтирир хыйсап бла этилгенди. Министр билдиргенича, сагъынылгъан программаны чеклеринде 2019-2024 жыллада ишлеге къыралны бюджетинден 385,3 миллион сом берилгенди, республика кесинден а эки миллион сом къошханды.

Алим Бербеков дагыда адамланы тозурагъан жашау журтладан кечорюу программада эмда министрствону коллегиясында тюрленюле боллукъуну, аны башламчылыгы бла бытыр чыкгъан бир бегим кючюн тас этеригини юсюнден айтханды, социал телеуле алырға тийишли болгъан жаш юйюрлени онгдурурға быйыл 47,7 миллион сом бёлюнорюгюн да билдиргенди. Сагъынылгъан ахчаны 24,7 миллионун федерал бюджетден берилдикле, къалгъанын

а республика кеси (1,28 миллион сом) эмда муниципалитетле (22,5 миллион сом) къошарыкъдыла. Муниципалитетле дегенде, быйыл бу программаға была киредиле: Нальчик эмда Прохладный шахар округла, Аушигер эл.

«Билим берюну юсюнден» республикалы законнга кийириллик тюрленюну мағанасын жарыкъландыруу эмда илму министр **Анзор Езаов** аны айтханды. Ол айтханга кёре, энди ары саулукъларында чекленген онглары болгъан окъучулаға кюнге эки кере аш беруу бла байламлы излем кийириледи. Сёз мында къырал билим беруу учрежденилада окъутгъан, кеслерине да билим юйлеринде берилген сабийлени юсюнден барады. Ашны орунуна ахча берилерге боллукъду, аны да республиканы Правительствосу белгилерикди.

Уруну эмда социал къоруула министр **Асанланы Алим** Белгород областдан бизни республикаға келлик сабийлени алыу эмда жер-жерледе орнатуу жумушха кёз-къулакъ боллукъ ишчи къауум къурагъанын билдиргенди. Дагыда къыйын жашау болумлаға тошген талай инсанга болушукъ берилгенин да айтханды.

Кенешде энтта да талай бегимни эмда буйрукъну проектлерин къысха сюзгендиле, аланы эмда башында айтылгъанлары барын да дурус кёргендиле.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Себеплик

Эллилеге — ахшы болумла

Къабарты-Малкъарда арт беш жылда «Эл жерлени комплекс халда айнытуу» къырал программаны чеклеринде федерал эм республикалы бюджетледен 1,55 миллиард сом бёлюнгенди. Эл мюлк министрствону болушлугъу бла проектни чеклеринде танг кесек иш этилгенди. Ол санда эки фельдшер-акушер пункт, 2,5 минг квадрат метреде спорт арала ишленгендиле,

уге да аслам эс бурулгъанды. Саулай алып айтханда, тийишли ишле республиканы битеу элдеринде да баргъандыла.

Сагъынылгъан программаға кёре, муниципал мағаналы жолла мардалагъа келиширча этиуге аслам эс бурулады. Беш жылны ичинде 18 элде 19 жолну 26,5 километри чакълы бирине ремонт этилгенди. Ала амбулатория, школ, спорт ара эм

25,5 километреде таза суу баргъан быргъыла эм 8,8 километреде газ ызла тартылгъандыла.

Андан сора да, орамла жарыкъ болурча мадар этилгенди. Кир суу саркъырча ызла, ичер суу бла жалчытырча скважинала жарашдырылгъандыла. Жангы спорт, маданият, билим беруу мекамла сюелтилингендиле эм жангырылгъандыла. Транспорт инфраструктураны игилендири-

башха учрежденила орналгъан эм социал мағаналы борчуу толтургъан объектдиле. Аланы жангыртууга федерал эм республикалы бюджетледен 609 миллион сом къоратылганды. Эсге сала айтсакъ, программаны баш мағанасы эл жерлени социал-экономика жаны бла айнытырға, адамланы жашау болумларын игилендириргеди.

Жамауат палата

Жарсыулагъа — аслам эс

Къабарты-Малкъарны Жамауат палатасыны жыйылыуунда муниципал къураулаула, алада жамауат палаталаны ишлери бла байламлы соруула сюзюлгендиле. Аны палатаны Жер-жерли самоуправление, муниципал жамауат палатала эм толтуруучу власть органлада советле бла байламлыкъла журютюу жаны бла комиссиясы бардырганды.

деги палатаны келечилери Бир къырал экзаменни ётдорюуде жамауат къурауучула боллукъдула, Зольский райондагы уа коммерциялы болмагъан организациялагъа ахча болушукъ этиуге эс бурулукъду. Прохладнадагы районну маданият айныууна къайгырылукъдыла. Чегем эм башха районлада экология эм зыбыр кир-кипчикни кетерюу

Кенгеш

Туризм жаны бла — алчыланы санында

Халкъла аралы МИТ турист форуму майданларында къыралны субъектлеринде къонакъ алынуу бла туризмни айнытуу жаны бла тутхучлу мадарланы кийириу эм стандартланы синдириуге жораланган федерал жыйылыу болгъанды. Аны кезиунде Россейни регионлары эм иги проектлени бла мастер-планланы кёргозгендиле, форумну къурагъанла уа туризм бёлюмню тутхучлу айнытуу бла байламлы этилген соруулары юсюнден кёрюмдюлени басмалагъандыла.

Анга кёре, Къабарты-Малкъар Республика Шимал-Кавказ федерал округда биринчи жерни алгъанды эм битеу Россейде туризмни айнытуу жаны бла он иги регионну

санына киреди. Юч эм иги регионла дагыда Санкт-Петербург, Краснодар край эм Татарстан Республика саналадыла. Аны юсюнден республиканы оноучусуну пресс-службасы билдиргенди.

Бардырылгъан тинтиуле регионланы кёрюмдюлерине кёре тизеди, ол а аланы къонакъ алыу жаны бла къалай айныгъанларын кёргозтеди эм турист индустрияға тийишли сиза синдирилгенине шагъатлыкъ этеди.

Бу амалны хайырлануу туризм бёлюмню айнытууда экологияға, социал-культураға эмда экономикаға да бирча эс бурурға кереклиги да белгиленеди. Туризмни айнытууда къыралны субъектлери беш бёлюмге юлешингендиле:

«башлагъанла», «айныгъанла», «тынч баргъанла», «иги айныгъанла», «алгъа терк барырға кюрешгенле».

Жыйылыуу «Тутхучлу туризм» деген Илму-билим берген биригиу къурагъанды. Анга СНГ-ны туризмни тутхучлу айнытуу жаны бла ишчи арасы, Орус география общество эм Къонакъ алынуу битеу миллет индустрия союзу себеплик этгенди. Форуму ишине федерал министрстволаны келечилери, законла чыгарыуучу эм толтуруучу власть органла, Россейни регионлада туризм жаны бла министрстволарыны оноучулары, туриндустрия бла кюрешген биригиуленни таматарлары къатышхандыла, деп айтылады билдириуде.

Алай бла республиканы районларында бла шахарларында оноч палата барды, аланы барысыны да ишлерини планы жарашдырылды. Анда власть органла эм коммерциялы болмагъан организацияла бла жыйылыула къурап, алада жамауатны жарыстыхан соруулары тинтиуле энчи жерни алады. Андан сора да, палатала барысы да быйыл эллене эм шахарланы айтбатландыруу, жаш тёлнюну Ата журтха соймекликде юйретюу жумушла бла да кюреширикдиле.

Аны бла бирге аланы хар бирини кеслерини энчи проектлери да бардыла. Юлгюге, Нальчик-

бла байламлы соруула кётюрюлюкюле. Палатала тубешиуле да къураыкъдыла, районланы араларында байламлыкъланы кючлеуге къарарыкъдыла.

Республиканы Жамауат палатасыны эсгертиюуне тийишлыкде ала планларына кёре Юйюрню жылына, Уллу Хорламы 80-жыллыгына хазыранууға аталган ишлени да тамамларыкъдыла, энчи аскер операцияға къатышханла бла да ишлерикдиле, деп билдиреди Жамауат палатаны пресс-службасындан.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия.

Регион	Блок IE	Блок SC	Блок EC	Блок IG	ST (сводный индекс)	Место по ST	Уровень
Кабардино-Балкарская Республика	0.625	0.625	0.563	0.500	0.578	10	Развитый
Ставропольский край	0.625	0.750	0.438	0.350	0.541	20	Развитый
Караево-Черкесская Республика	0.625	0.625	0.375	0.300	0.481	34	Умеренный
Республика Северная Осетия - Алания	0.563	0.500	0.563	0.150	0.444	47	Развивающийся
Чеченская Республика	0.375	0.625	0.313	0.400	0.428	58	Развивающийся
Республика Ингушетия	0.438	0.500	0.188	0.400	0.381	72	Начальный
Республика Дагестан	0.438	0.625	0.188	0.250	0.375	75	Начальный

2024
ЮЙОРНЮ ЖЫЛЫ

«Сабийлени гитчеликден тюзлюккге юйретирге, билимге итиндирирге борчлубуз»

– Майрышхан, хар юйор да эки адам танышып, бир оюмга келгенден башлап кыралганы баямды, тиширү жангы юйорге келеди, аны болуму бла келиширге тынч да бола болмаз?

– Хау, ата юйонгден чыгып, жангы юйорге келсенг, тынч болмайды. Келин биринчи заманда абызырагъан да этеди, юйоренген да тынч болмайды. Къайын анам иги адам эди, ол дунясы жарык болсун. Баш ием төрт къарындашдан эм таматады, не заманда да гитче къарындашларына, өз аталарыча, сакъ болганды. Ата юйден кечерге онгубуз болгъанлыкъга, ата-аналары дуняларын алышхандан сора, гитче къарындашлары юйленгичи къоюп кетмегенди, бирге татлы жашап тургъанбыз. Сора, заман бара-баргъанда, кесибиз башха юй ишлеп кечгенбиз.

– Сиз бюгонлюкде беш сабийни ёсдоресиз. Ала не бла кюрешенлерини юсюнден да айтсагъыз эди?

– Абадан жаш Магомет гитче заманындан бери да математиканы суйгенди. Красноярскда Сибирь федерал университетни Сааяно-Шушенский филиалында электротехника бла электротехника факультетине киргенди. Бюгонлюкде магистратурасында окуйду, Усть-Хантайская ГЭС-де ишлейди.

Андан гитче Мурат, Ульяновскда Б.П. Бугаев атлы граждана авиацияны институтунда билим алганды. Окууну бошап, биринчи «Пилот» деген атны, ызы бла уа квалификациясын ёсдюрюп, «Халкъла аралы учуулары (рейслени) пилоту» деген диплом алганды. Алгъаракъда халкъла аралы учуула этерге инглиз тилин курсларын да бошаганды, энди ишге чакъырыларын сакълап турады.

Алим а чынты таулу жашды, къол усталыкны сюеди, малланы юсюнден хар затны да биледи, иги къарайды. Ийнекледен сора да, як, ат да тутады, къойла, къазла жайганды. Къойну къалай сюргъа, къалай жарашдырырга кереклисин да биледи. Дагъыда назы тереклеге къарагъан усталыкыга юйренип, аланы ёсдореди. Андан сора да, окуундан бош заманында Чирик кёлде зиплайнде ишлейди. Абаданла тышында болгъанлары ючюн узакъга барырга суймегенди. КъМКъАУ-да энергетика факультетде биринчи курсда окуйду.

Эгизчикле Сабира бла Амира уа алыкъа школда төртнчю классда окуй турадыла. Школдан сора да билимлерин ёсдюрюрге музыка школгъа, башха кружоклагъа да жюрюйдоле.

– Юйден узакъ кетип окугъан, белгилисича, тынч болмайды. Тыш жерде – башха адамла, аланы адеттери, кез къарамлары да башхадыла. Ол жаны бла жашлагъа юйренген къыйынмы эди?

– Мурат Ульяновск шахаргъа баргъанында, Кавказдан болгъаны ючюн, анга сакъ бола эдиле, иги окуруму, халы тап болуру деп. Алай окугъан кезиунде кесин танытханында, билимге берилгенин анылагъанларында, педагогларыннан махтау къагытла келгенлей тургандыла. Анда спортзалгъа жюрюгенде, оруслу нёгерлерин барысын да, тутушхандан сора да, миллет тепсеулерибизге юйретгенине бютонда

Бабугент элде жашагъан Чофанланы Жамал миллетини керти жашыды, адетте, намысха къаты болгъан инсанды. Къужонланы Магометни къызы Майрышхан огурулу ана, кёп жылланы Бабугентни Кадет школунда, бюгонлюкде уа элни орта школунда математикадан окутады. Жамал бла Майрышхан, жыйырма төрт жылны бир бирге хурмет эте, беш сабий ёсдюредиле. Юйорню, жашау болумланы юсюнден болгъанды Майрышхан бла ушагъыбыз.

Магомет

Мурат

къуангандыла. Окууну бошагъан заманында институтну директоруну Муратны бетинде малкъар халкъны къалай намыслы, адетли жашлары болгъанын кёргенбиз, дегени къуандырганды.

Магометни да хар заманда да иги окугъанын, кесин ариу жюрютгенин энчи чертип, махтау къагытла жибергенлей тургандыла. Адам туугъан жеринден тышына чыкъса, эм алгъа миллетини, тукъумуну бетин кёргозтеди, анга не заманда да сакъ болурга тийишлиди.

– Уллу юйорню боллукъду деп ойлалымы эдигиз?

– Алай сагъыш этмегенме, алай кесим уллу юйорде ёсгенме, алты къыз бла бир жаш бола эдик. Барыбызны да ёсдюрдоле, билим алырга онг бердиле, кёп болгъан, сёзсюз, игиди. Ала бир бирин иги тутадыла, сакъ да боладыла. Мурат бла Магомет окуулары ючюн бир бирни эки жыл кёралмай тургандыла. Биз да билмегенлей, бир жол ала амаллары болгъанлай, рейслени олай сайлагандыла – Москвада бир бирге тюберча. Биз айтмасакъ да, ала бир бирни жюрютедиле, бир бирлерине сакъдыла.

Эле келген замалларында, аппаларыны юйоне барадыла, жуукъланы жокълайдыла, ызы бла къабырлада ёлгенлеге дуа тутмай къыймайдыла. Биз барыгъыз демегенлей, кеслери жуукълукъну тергей билгенлерине къуанама. Андан сора да, Мурат келсе, биринчи устазы Къадырланы

Жамал бла Майрышхан жашлары Алим, къызлары Сабира эм Амира бла.

Жанчык Муталифовнаны да жокълагъанлай, кёп къыйын салгъанына хурмет этгенлей турады.

– Бюгонлюкде элде, шахарда жашагъан юйорледе да сабийле ана тилде иги сёлешмедиле, асламысында орусчагъа кёчюп къаладыла. Сиз а анга сакъ боламсыз?

– Хау, анга сакъ болурга керекбиз. Къызчыкъла, сабий садха баргъынчы, тауча сёлеше эдиле. Арта уа орус тили да къошуп башлагъандыла. Школда кёп жылланы малкъар тилден окутуп турган бир иги устаз барды – Оракълары Лена Ахматовна. Ол бусагъатда пенсиягъа кетгенликте, ана тили шатык билсинле деп, аны юйоне дерсле алырга жюрютгенлей турама къызчыкъланы.

Жашла да, узакъга окугъанлыкъга, тауча сёлешедиле. Туугъан жерлерине сиймекиликлерин да ёсдюргенлей турабыз. Чофанланы тукъум Къоспартыдан болгъаны ючюн сабийлени ары элтичюбюз. Ата-бабаланы жерлери болгъаны аныглатып, анга сакъ болурга кереклисин айтханлай турабыз.

Сабийлени гитчеликден тюзлюкге юйретирге, билим берип турургъа да хар бирибиз борчлубуз. Атабыз, сабий заманыбызда каникуллада барыбызны да эрттенликде сагъат бешде тургузуп, Малкъарны автобусу бла Нальчикге музейлеге, кёрмочлеге келтиргенлей тура эди. Бюгонлюкде ата-аналаны машиналары барды, телефонла берип къыймагъанлай, эринмей, сабийлени адет-намысха сакълыкъга юйретирге, билимлерин ёсдюрюрге керекдиле.

– Уллу юйорню ыразы этген къыйынмыды?

– Ана хар сабийни да сюеди. Алай хар бирине да аны энчи болгъанын, энчи бек сийгенин кёргозте билриге керекди. Бирин биринден ёрге кетюрюрге, неда эниш этерге жарамайды. Андан сора да, сен алагъа ышанганынги билдирдирге керексе. Аланы не оюмлары болса да, угъай сен аны эталлыкъ тойюлсе дерге жарамайды, кёллендирдирге тийишлиди.

Аталары керти таулу адамды, аны оюнуна сабийле бек къарайдыла. Къайры окургъа бараса деп соруп, айтханларына угъай демегенди. Аланы окугъан жерлеринден, устазлардан келген махтау къагытла уа бизни къыйныбызны анылагъанларын кёргозтедиле.

Ушакъны **ТЕМУККУЛАНЫ АМИНА** бардыргъанды.

Чемпионат

Усталыкъларын кёрнюзтюрге – аламам онг

этерге онг береди», – дегенди.

Эришмеле башлангырдан алгъа уа пресс-конференция болганды. Анда сёлеше, Азвор Езаов алагъа бу жол 152 адам къатышханын, ала 25 компетенция жаны бла усталыкъларын кёрнюзтюроклерин билдиргенди. «Бытыр бла тенгешдиргенде, компетенцияланы саны иги да кёп болганды, алагъа «Агрономия» эмда «Дюгер хычинле», «Графикалы дизайн», «Банк иш», «Багъуу иш (фельдшер)» да къошулгандыла. Бу шартла жаш адамланы араларында профессионал усталыкъгъа сейир ёсе, алагъа усталыкъларын кёрнюзтюр онгла да кенгере баргъанларын кёрнюзтедиле. Аны бла да къалмай, регионну даражасын да кётюредиле», – дегенди ол.

«Къурулушчу» колледжни директору Къурманланы Мурат а «Профессионалла» чемпионаты магъанасы керти да уллу болгъанын чертип, анга къатышханлагъа кёп жангылыкълагъа юйрениуню, жетишимле болдурууну да тежгенди.

Чемпионат тынгылы бардырыларына регионну бир-бир предприятиялары себеплик этгендиле. «Бизге чынты устала керекдиле, алагъа не заманда да иш табарыкъбыз. Бу эришюу а анга къатышхан хар кимге керти да алгъа итиндирген атлам боллукъду, – дегенди «КъМР-де кёп фатарлы юйлеге тынгылы ремонт этиу жаны бла регион оператор» коммерциялы болмагъан фондну башчысыны орунбасары Мурат Кожаяев.

Эсгерти: конкурс экиге юлешинеди. Анга 14-жыллыкъ школчула эмда усталыкъ беруу программала бла окугъан студентле киредиле. Хорлагъанла айырыу кесегине къатышырыкъдыла, андан сора уа федерал кесегине барлыкъла да белгили боллукъдула.

ХОПАЛАНЫ Марзият.

Нальчикде «Къурулушчу» колледжде профессионал усталыкны битюросей чемпионатыны регион кесеге башланганды. Ол 25 марта дери бардырылыкъды. Аны Федерал оператор Професионал билим берюню айнтыуну институту.

Окуу юйге КъМР-ни жарыкъландырыу эмда илму министри Анзор Езаов, КъМР-ни эл мюлк министри орунбасары Чеченланы Ислам, республиканы промышленность, энергетика эмда сатыу-алуу министри орунбасары Эльдар Каров, КъМР-ни Сатыу-алуу-промышленный палатасыны таматасы Хасан Гукетлов, билим берген организацияланы келечилери, колледжлени директорлары да келгендиле.

Чемпионатха къатышханланы бла къонакъланы Битюросей чемпионат къымылдауну институту профессионал усталыкны айнтыу жаны бла дирекциясыны таматасы Ксения Калугина видео амал бла алгъышлагъанды. «Чемпионат – усталыкъларын кёрнюзтюрге онг тапкан профессионалланы эмда предприятияланы башчыларын бирикдирген майданды. Аллай тюрлю бир-лешю кадрланы хазырлауну бютон къыйматлы этерге, алай эсе уа, экономиканы айнтыуугъа къошумчулукъ

25 март – Куйрада ишлегени кюнү

Жыры бла кыуанч да, ийнаны да бергенди

Къарачайны, Малкърарны да жырчы кызы, КъМР-ни халк артисткасы Боташланы Хусейни кызы Алтууланы Зоя «Акь баппуш», «Таукъ-ан», «Пароходла», «Сени атынг айт турама» деген жырлары айтып, жыр искусствобузну ёрге кётюрген жырчыды.

Зоя Дагыстанда Амсар деген элде 1939 жылда тууганды. Бу кюнлөдө ол тууганлы 85 жыл болады. Аны ата юйорю, кыолларында ырысхылары болгъаны себепли, чөлге тошюп, ол кыйын жыллада анда кечингенди. Артада Улуу Таа журт уруш башланганда, Боташланы Иссаны жашы Хусей ары кетип, андан кыйтмай кыалганды. Юч сабий – Люка, Зоя, Люба аналары Дауум бла кыалганды. Анакалары да кеп кыуандырманды аланы – ол бери кыйтмай, 1957 жылда Алма-Атада ауушканды. Кызыланы да жашуу чачан эди: Люка Душанбөдө, Люба уа Къарачай шахарда жашагандыла.

Къазахстанда Махтала деген элде шкону бошоп, Зоя Алма-Атада Операны бла балетни театрында хор студияда окыганды. 1958 жылда, тюз да аны бошаганлай, къарачайлы кызыны опера академия хорга артист этип аладыла. Алай анга анда кеп ишлерге тошмегенди. Анда кечпюнчюлөден жыр-тепсеу ансамбль кыураган таулу жаш Алтууланы Апон бла танышып, аны бла бир юйор кыурап, Нальчикке ала бирге келгенди.

Мында Зоя алгъа Къабарты-Малкърарны кырал филар-

мониясында миллет бригаданы солисткасы болганды. Артада уа кеп жылланы республикалы радиокомитетни кырал хорна кечюп, ол 1988 жылда жабылгъынчы, анда жырлап турганды.

Къырк жылдан артык ишлегенди радиону хорунда Зоя. Коллективде битеу да отузгъа жууук адам бола эдиле. Бек таматалары уа – Отарланы Омар. Аны жарыктыгы, кыуанч кёллюлюгю, менсине билмегени, кесин кётюргемени, хыйласыз, тюз адам болгъаны насып эди барына да. Зоягъа уа ол бютонда сакь болганды. Аллай шухёу, билге, кыйын кюнөндө жакъчысы болгъанына Зоя ёхтемленип тургъаны кертиди. Дагыда аны биргесине Беппайланы Сергейла таукевланы Марзият, Валентина Сосмакова, Ирина Крымова, Ольга Сокурова, Хазраил Шумахов, Хусен Маремуков эм башхала ишлегенди. Ариу эди коллектив – чамчыла, лакъырдачыла, кыйры да кётюрюлюп, барып кыала эдиле – шахарлагъа, элгеге, фермалагъа, жайлыкълагъа...

Алтууланы Зоя Отарланы Омарны биргесине кеп ариу жыр айтханды: «Жаш бла кыыз», «Кызыны сагъышлары, жашны оюмлары», «Эшиклени ары бир

«Кёк ала», «Соймеклик», «Жюрюгюз, аланла, бирге жырлайыкь», д.а.к.

Иги жырыны башха тилге кечюрюрге артык керек да болмаз. Зояны Малкърардан, Къарачайдан тышында да таныгъандыла, аны энчи концертлери Москвада, Дондагы Ростовда, Украинада, Белоруссияда, Къыргызстанда, Къазахстанда да болгандыла.

Биз, анда туууп, мында ёсген тёлю, элдеде чыпында орналгъан радиорупорладан эшитген биз биринчи аны жарыкь, жумушакь, татлы ауазын.

Юйор тамата Апон а Севкавзлетроприбор заводда культура юйю директору болуп турганды. Ол Ленинни орденине эм кеп башха саугъалагъа тийишли болганды. Апону аты КъМАССР-ни, СКЭП заводну, Нальчик горисполкомну культура

бёлкюню да Сыйлы китапларына киргенди.

Алтуу улу заводну культура юйю директоруну кыулгъун жюрютгенде, аны жыр-тепсеу кыууму Болгарияда бардырылган халкыла аралы фестивалда биринчиликни алып, алтын майдал эм 1-чи даражалы диплом кыолу болган эдиле.

Апонну бла Зояны ариу, жарыкь, жырылы, чамлы юйорлеринде уллу соймеклик жашаганды. Анга бир юлгю келтирейим. Бу хапарны манга КъМР-ни халкь жазыучусу Тёппеланы Алим айтхан эди. «Къыргызстанда тургъаныбызда окъуна Зояны ауазын эшитип, жореклеге кыанат берген жырларына тынгылап, аны кёрюрге соймеген арабызда адам жокь эди. Алай ол Къазахстанда жашай эди да, аллай онгубу болмагъанына шухёларым Локиланы Къайсын, Тёппеланы Сафар, мен да бек жарсы эдик. Анда бизге аллай насып тошмеген эди. Мен кесим 1956 жылда окъуна кыйтхан эдим бери, окуугъа киреме деп. Юйорюм а экинчи жыл келгенди.

Бизден иги да артада Зояны кечюп келгенин эшитгенimde, соруп, излеп, кыйда болгъанын билеп, анга тубеп, ол ариу ауазын иесин кесим кёрюрге сойюп, жолгъа чыгъама. Машиналаны биринден бирине тагъыла, бир-бир жерледе уа жаюу ёте баргъанымлай, ызымдан машина жетип тохтаиды да, андан кыарап, ушагъылуу жаш, тенгшим: «Къайры ахшы жолгъаса?» – деп сорайды. Былай-былай барам дегенимде, жарыкь кыюп: «Тюзюнлей аны тургъан жерине элтип тошорейим сени, кыарындашым», – дейди. Келбиз. Мени алгъа ётдюрюп, жолочу нёгерим ызымдан киреди Зоя жашагъан юйге.

Ол кызыны ариулугъу жыр фахмустандан кем болмагъанын кёренимде, не этерге билмей, абызырап кыалган эдим. Аллай ариу кызыла аз эдиле ол заманда. Жол нёгерим а, ол жарыкь жаш, аны баш иеси кере эдим. Апон бла, Зоя бла да кеп хапар айтып, кече да элде кыалып, алай айырылган эдим ол кюн. Андан бери ала мени шухёларымдыла», – деучо эди Алим.

Зоя композиторла Жеттеланы Мустафу, Байчеккуланы Абидан бла да бек шухё эди. Ала этген жырлары биринчи эшитдириучюледен бири болуп, Зоя эгеч жорек туту эди экисине да. Абидан филармонияны таматасы болуп ишлегенде, «Жорегими ийнагъы» деп мени сёлзириме жыр этген эди. Аны Зоя жырлаганды. Репетицияларына чакъырган эдиле да, Абидан пианинода согъуп, ол жырлап, мен, жаш адам эдим да, ийменип, ыразылыгъымы толу айтмай, бир сейирлик жомакь кюн ётдюрген эдим ала бла.

Алтууланы жаш бла кыыз ёсдюргендиле. Анзор Москвада физкультура институтну бошаганды. Фатима уа КъМКЪУ-ну филология факультетинде орус тил бла литература бёлкюмде окыганды. Ала жырчы аналарын, жарыкь аталарын да бирча ариу эсгергенлери жакъды. Ол сейир туюлюдо. Биз да, жырларына тынгылаучула, Зояны артыкь багъалайбыз. Соймеклик бла жетип тохтаиды да, андан кыарап, ушагъылуу жаш, тенгшим: «Къайры ахшы жолгъаса?» – деп сорайды. Былай-былай барам дегенимде, жарыкь кыюп: «Тюзюнлей аны тургъан жерине элтип тошорейим сени, кыарындашым», – дейди. Келбиз. Мени алгъа ётдюрюп, жолочу нёгерим ызымдан киреди Зоя жашагъан юйге.

КЕРТИЛАНЫ Сакинат.

Аны жорегин тепсеу искусство бийлегенди

Халккыбызны арасында искусствогъа берилген, аны жашуу жоругуна салган, аны сайлагъан кеп ахшы да, фахмулу да инсанларыбыз бардыла. Аладан бири Тилланы Масхутну жашы Борисди. Аны республикада, Элбурс районда жашаганла да иги танийдыла эмда хурметлейдиле. Ол профессионал тепсеучюдо, «Балкария» фольклор-этнография кырал тепсеу ансамблини артисти эди, бюгонлюкде уа хореография искусстводан педагогу.

Борис жашууну асламысын сабийлени миллет тепсеулеге юйретипте жоралагъанды, ол жаны бла бир ненча тёлю аны кёлундан ётгенди. Кеси да бир ненча жетишилми тепсеу кыуум да кыураганды. Аны юсюндө материалны бизге «Элбурские новости» газетни корреспондент Светлана Иордан жибергенди. Аны хазырлап, бюгоннюгю номерибизде басмалайбыз.

Тилланы Борис не жаны бла да фахмулду. Ол юйретген жаш тепсеучюлени техника жаны бла тюз аякь бюгоюлери, ариу тепсеулерни кыураучуланы не заманда да жореклерине жетгенди, ала кыйда да жюрини бийик багъасына тийишли болгъанлай тургандыла. Аны коллективлери Татарстанда, Чувашияда, Кърымда, Волгоградда эришилуде бла фестивалыда жетишилми болгандыла. Тюркде халкыла аралы эришилуде аны кыууму гран-при алганды. Андан сора да, конкурса аны, эм иги даурбасчынына, диплом бла белгилегендиле – ол кыубозда сокъгъан Озарукъланы Рауаз бла бирге тепсеулени макъамларын да жалчытады. Борис аслам сыйлы грамотала бла да саугъаланганды, районну эм шахарны ыразылыкълары бла белгиленгенди. Аны республиканы маданиятына бла искусствосуна кыошумчулугъу ючюн КъМР-ни Маданият министрствосуну Сыйлы грамотасы да барды.

2008 жылда Былымны Маданият юйюнде миллет тепсеулени «Баллы» ансамбли кыураганды. Кыурагъан кюнөндө бери анга таматалкыны Тилланы Борис этеди. Бусагъатда ансамбльде 8 жылларында 18 жылларына дери 45 жаш адам юйренеди. «Баллыны» сабийлерине уа тепсеу чыгъармачылыкьды, искусстводу эм тенглерни бла тубешиуду. Мында жаш адамланы музыканы бла ариу кыймылдууну дунияларында жашаргъа дегенча жарыкь муратлары толадыла. Аны жашаулары алай бла толуракь эм сейир болады: репетицияла, концертте, эришилуде, фестивалыла.

Былымны Маданият юйюню таматасы Байзулланы Джамиля педагогну ишини юсюндөн былай айтады:

«Борис Масхутович коллектив ючюн битеу жорегни бла жарсыиды, ол ышангъылы шухёду, не заманда да болушукь этерге хазырды. Биз кыатыбызда быллай фахмулу, иш кёллю эм низамлы адам болгъаны бла ёхтемленебиз. Алай, бек алгъа, ол кеси кесине излемлиди. Ол ишин билген, аны бла жашагъан инсанды.

Сабийле репетициялагъа сойюп келедиле, ол а алай Маданият юй жаланда бош заманны ётдюрген жер болмагъанынданды. Ишин билген сынамылы кыураучу, фахмулу тамата музыканы терен ангылайды, репертуарны да анга кере тынгылы сайалады, музыка материалгъа ол бир заманда да уллу кёллюлюк этмейди. Дерследе уа сабийлеге шухё, оюн халда, жаланда тепсерге юйретип кыймагъанлай, тюрлю-тюрлю макъамланы эм тепсеулени мурдорларында билем береди. Борис Масхутович Былымны маданиятын айнытугъа ахшы юлюш кыошханды».

Тепсеуле бла бирге ансамблини келчилери халкь Маданиятха да тошюнедиле. Нек дегенде тепсеуле таулуаны жашаугъа кез кыарамлары, оюмларын да туура этдиле, инсанны ариулугъун, субайлыгын кёргозтедиле. «Баллыны» репертуары уллуду, ол тюрленгенлей, жангыртылгъанлай турады, анда тепсегенде сахнада да энчидиле, айырмалыдыла. Коллектив элде, районда эмда андан тышында бардырылган битеу байрам тубешиулуге, эришилуде, фестивалылагъа кыатышанлай турады.

Отуз жыл чакълы бирни Тилланы Борис Элбурс районну Сабийлени бла жаш тёлню чыгъармачылыкъларын айнытуу арада кыошакь билем берген устаз болуп ишлейди. Ол анда кесини сабий биригюнде миллет тепсеулени «Элбурс» ансамблин кыураганды. Чыгъармачылыкь кыуум башха-башха даражалы эришилуде, фестивалылагъа кыатышып, жетишилми болганды.

Борис Масхутович Элбурс элде да миллет тепсеулени ала-мат ансамблин кыураганды. Анда – элни Маданият юйюнде – «Балкария» фольклор-этнография кырал ансамблин кыурагъан Къудайланы Мухтарны башламчылыкьы бла алгын жыллада халкь тепсеулени «Тотурбий» район фестивалы ётгенди. Тилланы Борис белгили балетмейстер, этнограф Мухтар Чукъавичини кесини баш юйретуочюсюне санайды. Андан юйренгенлей турганды ол «Балкарида» тепсеген заманында, устазлыкь ишни бардырыргъа да ол насыихатчылыкь этгенди анга. Аланы бир бирлери бла байламчылыкълары бек кысыкь болганды. Къудайланы Мухтарны ол биринчи айтады сёзонде, ызы бла уа бирси устазларын,

юйретуочюлерин уллу хурмет бла сагъынады – белгили Магомед Дикиновну, Анатолий Маршеновну, Кыулийланы Тахирни, Али Алюевни, Арсен Гашоковну. Аланы юсюндө ол сойюп эм жылыулукь бла айтады, кесини юсюндөн хапарларгъа уа артыкь излемеучюдо.

Тепсеп Борис сабийлигинден башлагъанды. Ол атасы бла анасы да аякь ала билгенлерин эсгеричюдо. Атасы Масхут кыайсы байрамда да эм иги тепсеучюге саналганды, анасы Танзила да алай. Борис да кеси кесин таныгъанлы бери тепсейди. Школда тепсеу кружокьа жюрюгенди, ызы бла Кыулийланы Къайсын атлы Маданият юйде юйренгенди. Миллет тепсеулени ансамблинде тамата жашла Вячеслав Хабаев, Байзулланы Алий эм Тилланы Камал анга юлто болгандыла. Ала сахнагъа чыкьсала, кыураучуланы, учжан кышла кибик, жореклерине жетмей кыалмагъандыла. Борис ёсгенден сора тамата тенглерни, юйретуочюсю Анатолий Маршенов бла бирге сахнада болганды. Сёзсюз, ол алай болуп ючюн кеп ишлерге тошгенди, миллет тепсеулени жашырынлыкъларына аз-аздан юйренгерге да.

Энди уа, белгили келгенибизча, Борис Масхутович жаш тёлню кыанат кериге юйретеди, сабийлени бир ненча тёлюсюн хореография искусствогъа тошюндөред. Ол арымгагъанлай-талмагъанлай чыгъармачылыкь излемни жолундады, чыгъармачылыкь оюмларын бардырырча кеп ишлегенлей турды. Тилланы Борис кесин толусунай тепсеуге берген, аны бла жашагъан огурулу инсанды.

Эски сурат

Озгъан жылла

Бу сурат 1959 жылда Кенделенде алынган. Сол жанындан биринчи Саубарланы Магометни жашы Баширди. Элде шолону бошагъандан сора Тырышаузда «Турист» автобазада кеп жылланы шофёр болуп ишлегенди. Дуниядан кетгенди.

Аны жанындагы Отарланы Салихни жашы Хусейди. Кенделенни орта шолун бошагъандан сора, 1966 жылда, аскерде кыулук этгенди. Инсан борчун толтуруп кыайтхандан сора, элде «Мусукаев» атлы колхозда жерчиликде урунган бригадада эсепчи болуп 25 жыл ишлегенди. Андан сора беш жылны колхозда кассир эди.

Пенсияга чыккынычы уа Кенделенде кырулуш бригадага башчылык этгенди. Андан сора да сегиз жылны «Регион газ» предприятяда ишлегенди. Бююнлюкде элинде жашайды, бош турмайды, мал тутайды, бахча ишлейди. Юйдегиси Чеченланы Алийни кызы Оля бла юч жаш, бир кыыз ёсдоргендиле.

Ююнчю Саубарланы Саматны жашы Ахматды. Сабийликден да спортха улуу эс буруп эди. Германияда кыулук этген кезиунде андагы аскер бёлюмде бардырылган эркин тутушудан эришууде алчы жерлени алганлай турганды.

Андан кыайтхандан сора Прохладныйде тюремде ишлегенди. Капитан чыны бар эди. Ажымлы ёлгенди. Юйдегиси Атакуланы Зухура бла бир кызылары, бир

жашлары болганды.

Онг жанында кыыйрдагы уа Текуланы Шамильни жашы Тахирди. Элде шолону тауухсандан сора Кыабарты-Малкыар кыарал университетни орус-малкыар тил бёлюмонде окыугъанды. Аны бошагъандан сора, комсомолну шахар комитети жиберип, Ич ишлени министерствосунда паспорт бёлюмню тамата инспектору болуп ишлегенди.

Ол заманда паспортланы алышы кезиу башланады. Иш кеп эди. Бир-бир кюнледе юч жыйырмага жууук адамны кыагытына кыарарга тыше эди. Андан сора да, район аралага барып, анда паспорт бёлюмлени ишлери тинтип, алагъа да болушуп турганды. Ол кезиуде МВД-ны академиясын да бошагъанды. Ахшы ишлери ююн СССР МВД-ны отличниги. МВД-ны махтау кыагыты бла саугаланганды.

Бу ишинде жыйырма беш жыл ишлегенди. Андан сора Эл миюк академияны кыоруулау бёлюмне кёчгенди. Алайда да онтогуз жыл урунгандан сора ишни кыйгъанды.

Милицияны отставка майору бююнлюкде Нальчикде жашайды. Юйдегиси Додуланы Таукъаны кызы Кулизар бла бир кыыз, эки жаш ёсдоргендиле.

Суратны да бизге Текуланы Тахир келтиргенди.

ОСМАНЛАНЫ ХЫЙСА.

Жоралау

Сау-саламат, хорлам бла жыйышсынла

Кереметланы Хыйсаны эки уланы Зариф бла Зафир миллетибизни жигит жашларыдыла. Ала контракт жазып, энци аскер операцияга биринчи кунледен бери кыатышдыла. Жашла Дербентни кыарал университетинде юристле хазырлагъан факультетде төртюнчю эм бешинчи курслада окуй турадыла.

Ата журтларын сыйген таулу уланланы жигитле, ётюрле болгъанларын биргелерине кыулук этген тенглер да белгилегенлей турадыла. Зариф биринчи кунден бери кыулук этип, сынама жыйганы себепли энди келген жашлага да болушады, юйретеди. Зафир а, кыулук этгенинден сора да, аскерчиле турган жерге гуманитар болушук келтиредди.

Зафир «Аскер жигитликери ююн», «За ратную доблесть», «Аскер махтаулык ююн» 2-чи даражалы майдалла бла сау-

Зариф

аланганды. Зариф а «Георгий жорну» 4-чю даражалы орден, «Аскер махтаулык ююн» 2-чи даражалы, «Шуёхлукну кючлегени ююн» майдаллага тийшли болганды.

Аналары Мариямны гитче эгчи Мушкаланы-Бепайланы Жаннет а Зарифге бла Зафирге

Зафир

жорек ыразылыгын, сыймеклигин билдире, назму жазганды. Жашла юйлерине сау-саламат, хорлам бла жыйышларын тежей, ол тизгиле бла окуучуларыбызны да шагъырей этебиз.

ТЕМУККУЛАНЫ АМИНА.

ЭГЕЧДЕН ТУУГЪАНЛАГЪА

Жыйырма экинчи февральны кюню Кызауат келгенге ушады, Кечеден тангга, аллай хапар – Кызауат башланды деп жайылды. Ким кыайры барсын, кыайда? Киши кишини эшитмей,

Ариу балала чыгып кетдиле, Не болурбуз деп, сагыш этмей. Эгечден туугъан эки жаш сабий Жюрек жауубузну ашайдыла, Ююнчю жылны февралы болду, Окъ, топ тюрюнде жашайдыла. Келдиле ала – кюнубоз чууакъ, Кетселе, жюрек ачыта, Тилек этебиз Аллахны аллында,

Болмасын арабыз тузакъ.

Эгечим Мариям, сенде төзюмлюк Болмаз адамла кюнчюнде, Жашларынгу урушда, хар затны кере, Билесе, кесинге кёл этдире.

Барды сизде адамлык, кишилик, Чынтты жигитлени сынанда Баргъан жолугуз, кыуанчы болсун, Аллах бюрсуун сау кыайтырга. Зарифим, Зафирим, жаннган жулдузла! Сиз жарытханча дунияны, Аллах ачытмай душман кыолундан, Болсун жолугуз мамукдан. Сизнича жашланы ёсдорген анала, Келсинле бар игиликле уа алагъа!

Эришуу

Факмуларын ачыккылай

Россейни металлургия жаны бла эм белгили окуу юю - Технологиялы тинтиле бардырган миллет университет Москваны кыур эмда темир эритмеле институту (НИТУ МИС и С) кысыка илму-белгили (ангылашынган) видеороликлени битеуроссей эришюун бардырады. Анда хорлам болдурганланы бла призерланы, аны ахыр урумуна (финалга) чыккыганланы да ахча сауғала специалитетте анда магистратурга окууга кире туруп, алагъа бегирек онгла берилликдиле.

Конкурсда сайлаула юч тюрлю бёлюмге юлешини бардырылыккыдыла: «Студент номинация», «Техно жорукъда!», «Бу жашау кыалай кыуралганды». Хар бёлюмде алчылагъа 100 минг сомла берилликдиле. Экинчи жерге тийишлиле 75 мингле аллыккыдыла, ююнчю даражага чыккыганла

уа 50 мингле бла сауғаланырыккыдыла. Ахыр урумга (финалга) жетген жетеулен 25 мингле бла белгилениридикдиле.

Эришюге мектепелге жюрюген окуучула бла 27 жыллары толмагъан студентле, ол санда школланы шёндю бошай турганла да, кыатышырга боллуккыдула. Видеороликлени жангыз кесинлей неда кыаум бла бирге хазырларга да жарайды. Биреуленге бир жолга эки бёлюмге кыатышырга да эркиник бериледи. Алай эсе да, хунерин эки номинацияда бир жолга ачыккыларга мурагы болган адам аланы хар кыайсына да башха-башха ишлени (роликлени) хазырларга керек боллуккыду.

Эришюге кыатышырга, башхача айтханда уа, Илму эмда жангычылыккыла жаны бла онёртюнчю жаш төлю премиягъа тийишли болурган талпынганла аны бла байламлы заявкаларын бу сауғаны (премианы) кесини сайтында онёртюнчю апрельде дери берирге боллуккыдула.

Солуу

Табийгъатны тамашалыгъы кесине тартады

сып тургъаныма», - дегенди мени бла ушагъында Псковдан келген Любовь Патюева.

Ол кыонакылагъа солургъа

иги онгла кыураалгъаны ююн базаны таматасы Моллаланы Расулгъа бла анда ишлегенлеге уллу ыспас этгенди. «Ала бери

келген гитчеле, абаданла да хар кюнлерин заууклу ёдюрюр ююн кыолларындан келгени аямайдыла, тюрлю-тюрлю амалла кыурайдыла. Биз спорт эришюлеге сыйноп кыатышханбыз, тюрлю-тюрлю жерлеге жолуучулуклагъа да баргъанбыз. Мында тургъан эки ыйыгъым эки кюн киби кёрюнгендиле. «Уллу-Тауну» тийресине энтта солургъа кыайтырбыз деп умут этеме», - деп кыошханды ол.

Базада эки, юч, төрт адамга отоула бардыла. Аш кыангалада кёгетле, жемишле кыурумайдыла. Мында, саулукну кючлегенден сора да, билимин да ёсдорюрге онг барды. Базаны картотекасында битеу дунияны

тёшлерини, ташларыны, тау төппелерини, ол тийреде ёсген тереклени, юкюлени, кырдыкланы окуна да юслеринден видеоматериаллага кыарарга боллуккыду.

Жай солууларын мында ёдюрюген окуучуланы юслеринден а энци айтырга сюеме. Мен билгенликден, Моллаланы Расул Элбрус районну школчуларны хакъсыз путёвкала беруучюю. Аладан бир кесеге Кенделенни 3-чю номерли орта школуну окуучуларына да жетиучюдо. Мектепчилени биринчи кыауму солуп кыайтхандан сора, экинчилери, ююнчюлер да тебирейдиле. Ала бла бирге устазлары да бардыла.

Сабийлени хунерлерин ачыккылар амалла да этиледиле мында. Суратла ишлеу жаны бла эришюле бардырылган заманда анга кыатышхан сабийлени суратларыны кёрмючю да кыуралады, хорлагъанлагъа уа сауғала да берилдиле. Ма аны ююн тартады кесине гитчелени, абаданланы да «Уллу-Тау».

ХОЛАЛАНЫ Марзият.

«Уллу-Тау» - Шимал Кавказда бек бийикдеги окутуу-спорт альпинист база Огъары Басханны башында, Адыр-Суу тарда, орналганды. Туристле, альпинистле, школчула да аны сыйноп жоккылайдыла. Жаланда бизни республикадан угъай, узакъ жерледен да бери кёпле келедиле.

Аланы бери не зат тартады? Альпинистлени - Уллу-Тау-Чана, Адыр-Суу-Башы, Тютю-Башы, Жайлык, Чегем - Башы бийик тау төппеле, туристлени бла школчуланы уа - сейир табийгъат жерле, эзде кыаллык жолуучулукла. Сёз ююн, Катавган-Аууш, Гумачы, Местийский, Голубев ауушланы юслери бла Адыр-Суу, Жайлык, Тютю тауланы буз башларына ётерге боллуккыду.

«Бери баш ием, эки туудугъум бла да келгенме солургъа. Алгъа барырга артык бек сыймей эдим. Бютюнда бек сабийле ююн кыоркы эдим. Жолну узакълыгъы, танымагъан жерлерибиз, таула - ала тынгысыз этдире эдиле. Алай баш ием кёллендирир сёзле табалганды. Солур жерибизге жетип, ол тамашалыкны кёргенимде уа, кесим да тышондюм бош жар-

Эр киши сабий – атадан, тиширүү сабий а анадан юлгю алады, дейдиле. Ол затха шагатылык этген нарт сөзлерибиз да бардыла. Сөз жүчүн: «Ана сыры – кызында, ата сыры – жашында», «Ата – билек, ана – жорек»...

Болсада бирде аталагъа, аналагъа ушамагъан сабийле ёсдюргенча кёрюнеди бизге. Юйюрлерине, сабийлерине, ата-аналарына кыйгырмагъан жашла, алагъа берилген эркинликни тюз ангыламагъан кызыла кёпден-кёп бола баргъанча болуп турабыз. Бек башы уа – юйюр кыуаргъа, миллетге адам кыошаргъа ашыкмайдыла бири да. Заман а жандауурсузду, кишини саклап турмайды.

Жашы, кызы да кеслерине тийишли тапмай кюреседиле. Артада уа жангызлай кыладыла. Ол бек уллу кыйынлыкды бизнича миллетге. Аны юсюнден сагынабыз да, бир жашха кыйгыргъанын айтады ушакъ нёгерим. Мен да бир танышымы кызыны суратын кёргюзтеме, юйюрню жарсыун эсге ала. Жашны келчиси ыразы болады. Сора анасына жибереме жашы суратын, киеулк болургъа жарар деп, танышдырайык деген мурад бла.

– Киминги бу? – деп сёлешеди анасы. Былай-былай дейме, тукъуум иги, иши-кюню да бар.

– Да, сен айтханча аламант эсе, эндиге дерди кытын алмай нек тургъанды, башы акъ болгунчу?

– Жазыуу алай болур эди, – дейме. «Сени кызынг а?» – деп айтырык эдим, кыошалмаймы.

– Къайда жашайды? Хабаздамы? Оу кюнюм кырангы! Энди андан тилемеген эдиле аны! Москвада окуп, ишлеп тургъан кызымы Хабазгъа къалай элтип сугварма? Аны сагышын да бир этсенг! «Тенг – тенги бла, тирмен – тегенеси бла», деп эшитмегенмисе? Тилегенле уа бардыла, береме десем, кими Кён-деленден, кими Кичибалыкдан, кими Булунгудандыла ансы.

– Охо, жанынг тилемени. Уллу шахарлада излегенинги билмегенме кызынг нёгер...

Ма алай болгъанды ушагыбыз. Кёп эшикле ачылгъанда, аладан кыайсына кирирге билмей, арсар болуп тургъангъа ушатханма ол болумну. Тилегенле алай кёп эселе, барысы да менден амандыла депми суюелде ол кыыз, деп кёп сагыш этгенме. Бизни заманда жаш адам жете келгенлей юйюр кыуаргъа керек болгъанына ишекли болмагъанды – ол жашуу жорукча эди кимге да. Бюгон а не да торленгенди. Сабий керекли ОКО этдирип да болады сабий кюолу, «кимни эсе да тегерегине айланып, заманын кыо-

ратып турмай». Алай а ол амалсызлыкны ишиди, Аллах аллайлагъа да онг излейди. Ангылайма, жашуу этген тынч туюлду. Тиширүүгъа да, эр кишиге да сабыр акыл, ортада келишмеклик, бир бири ангылау, бир бирге тынгылау да керекдиле. Ырыскы кёп болса – олигиди, болмаса уа, ол кете-келе тургъан затны ызындан болгъан юлюшсюз къаллык туюлду. Бюгон байладан юлгю алыргъа кюреседиле жаш адамла, насыппыладан юлгю алайык дегенле уа иги да аздыла. Алай а бизни ата-бабаларыбызны тукъумлу, юлгю, жерли этип келген кючле болгъан-

этерге керегин юйретмейбиз. Бирле уа, баш ауаралары аны бла кетерик сунуп, замансызлай юйден айырып иедиле юйдегиленген сабийлерин. Кёрюп турабыз, таматаланы кыатларында жашагъан юйюрле хазна чачылмайдыла. Ол башларына бош болгъанла айырыладыла ансы».

Тиширүү кеси орунунда, эр киши да кеси орунунда турсала, бу ауараладан кыутулмайды сундыла кёпле. Алай болур ючюн а не этерге керекбиз? Аны жууабы бирди: сабийлени тюз ёсдюруге, юйретирге. Онону тиширүүла алгъандыла

алай турабыз адыргъа, туудукъ татлыгыгъын да кёрмей».

Хау, бир заманда кеслери да ата-ана болукларынын унутуп, аллай излемле этедиле кызыланы бир кыуауумлары. Адамлык шартла сурагъанла аздыла.

Бирде уа жашуу нёгерине иги болгъан эр кишини масхаргъа чыгъарабыз, бийченги табан туюбунден кыарыса деп. Юй адамына аман болгъандан кыайда игиди ол. Сагыш этчигиз, юй жылыу, сабий кыууанч не болгъанын билмей жашагъан эр кишиле къаллай бирдиле арабызда. Аталары ыспас бла айтылгъанлары арасында окуёна. Жаш заманларындан жигитлеча кёрюнгенле, халкъ ауузунда айланганла, жашлыкны жылы кысха болгъанын заманында билмей, не насыпсызлык сындадыла къартлыкларында. Аллай, бир кере да юйдегилемеген, жууукъ-ахлу да кыайгыра келип, арпы-талып тохтагъанла кёпден-кёп бола барадыла арт жыллада. Аш-суу, кийим табылады кимге да. Андан сора жуукъ керек болмаймы къалды алагъа? Жыйылгъан жерде мухалыклары, таукелсизликтери танытады аллай адамланы. Сора къалай тынгысыз болмайык жангыз тургъан жашлагъа, кызылагъа?

Юйдегиленген кыйын болгъанды деп да айтадыла. Жууукъ-тенгине ышанып, ол ишни башларгъа таукел болгъанла аздыла. Алай а ол да бизни кюлубуздады. Аны юсюне, не жашыруу, кырал неках этерге унамагъанла кёпден-кёп туюбей барадыла эр кишиледе. Тиширүү а ол иште да ышаныулыкъну, бекликни суюеди. Муслиман неках этилсе, ол тамамды, дейдиле бирле. Бек сейирим а, аллай иймамла да бардыла, кырал некахы болмагъангъа муслиман неках этерге унамагъанла. Баям, ала тиширүүланы жореклерин да аяйдыла, эркинликлерин да жакълайдыла.

Кыатыш юйюрле терк-терк кыуаралып башлагъандыла. Ол не заманда да болгъанды, алай а бир жыйырма жыл мындан алгъа асламысында эр кишилерибиз алдангандыла башха миллетни тиширүүланына. Ол тиширүүла ёсдюрген сабийле уа асламысында аны миллети бла байламлы болгъанларын кёрюп турабыз. Бюгон а кызыларыбыз да кыошшу миллетледен суюип сайлайдыла кеслерине жашуу нёгерле. Неликден? Баям, ала бла жашагъан тынчыракъды деп.

Былайда бир оюм тууды: ол жашлары, кызыланы да биз ёсдюребиз. Сора къалайда, неде жангылабыз? Нек ажашханбыз былай? Къалай тюзетирге болукъу бу миллетге терс келген болумну?

МУСУКАЛАНЫ Сакинат.

Сагышыла

ЖАШАУ ЭТГЕН А ТЫНЧ ТЮЙЮЛДЮ

дыла не заманда да – төре, адет, дуниядан уялыу, ийман-гоняхдан кыоркыуу, игилик этиу. Къайыннга, таматагъа, тиширүүгъа намыс болмагъан жерде насып да олтурала болмаз.

Бирде бир кыыз, ол фатар сатыу-алыу бла кюреседи, былай айтады: «Барлыкъ эдим эрге, атам, анамы ыразы этер ючюн окуёна. Алай а, тегерегиме кыарайма да, баргъанлары бла айырылгъанлары тенг болуп барады кёллени. Сора не этеме, эрге барама деп, керексиз кыауға этип, ата-анамы тынчыкларынын алып, жууукъ-тенгиде да тойгъа кётюрюп, арты алай боллукъ эсе?»

Айхай да, алай да болады. Хар юйюрде бирер торлюдю болум: бирде эр кишиден чыгъады кыайгы, бирде тиширүү башлайды аны. Кёпле айтадыла: «Жашла, кызыла да юйюр кыуаргъыны, аламант болуп турадыла да, юйдегили болса уа, не болады да былагъа?» – деп. Анга кёп торлю жууап тапханма, сурай айлангъанымда.

Бир: «Эр кишилерибиз хомухладыла, – дейди. – Асламысында бар керекни тиширүүланы юслерине атып кыойгъандыла. Ол себепден башха болушлык болмай, сабийлеге да жарты-кыурту кыарайбыз, ахча-бохча этебиз деп, ол, бу жанындан да жууукъ-тенгиде жюрютюрге кюреше. Анга кёпле тезалмайдыла».

Башхасы уа былай айтады: «Жаш юйюрлени чачылгъанларында асламысында анала терс сунама эки жанындан да. Сабийлерибиз бизден акылыны сунабыз. Окууулу болурла, акылылы уа не хазна. Къайдан болсуна, жашуу сынауу жыймай? Ол себепден кыайсыбыз да андан ары жашха, кыызгъа къалай жашуу

да кыолгъа, андан бузулгъанды жашуу, деп жарсыйдыла эр кишиле, акылылы тиширүүла да. Алай а ол дауну башха бети да барды. Ол да неди десегиз, уланлары, кызыланы да асламысында анала юйретедиле, атала ол иште кыатышмай, сабыр жашуу этерге излегенден неди юйден тышында ишлегенлери себепли. Биз а къалай юйретемиз жашланы? Кыызлагъа кыатыракъ болсак да, жашланы уа эрттенликде кыобарыргъа кёзюбюз кыыймайды, аны-муну эт деге да жазыксынабыз, спортха окуёна тюрталмайбыз, кеслери суюмеселе. Алай бла, болумсузла, эринчекле этип кыоябыз. Сора юй адамлары алагъа тырман этедиле деп, нек кёл ашаргъа кылгъанбыз?

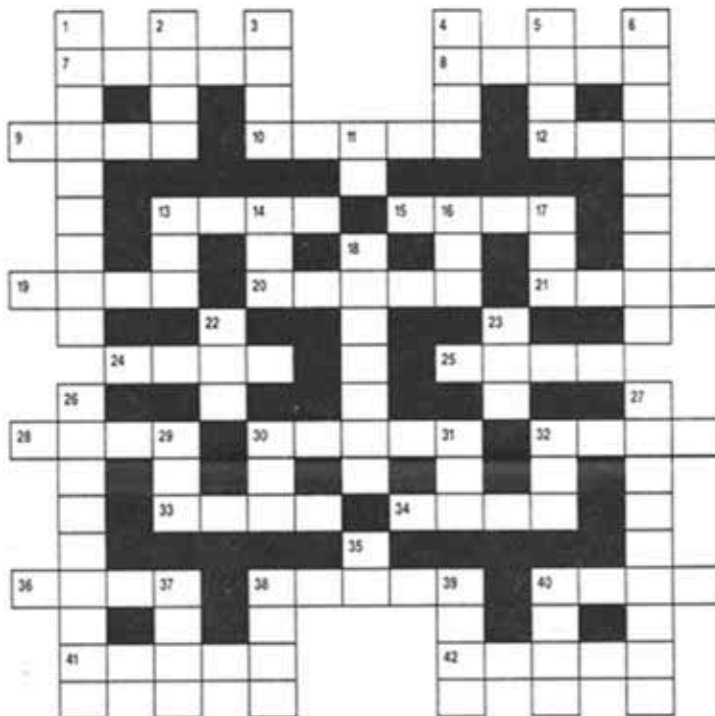
«Кыызым, – дейди танышым, – бир да болмагъанча жигитди. Окууу, иши алай. Аш этсе, сейир этерсе, ол школда окуёгъан сунуп. Тизгиннге да алайды. Баргъан жери асыры болмачыдан, кётюрюрге да кюрешгенди, юч жыл жашап, алай кеслерине гебен аталмагъан кыайынлары, келинсе деп, къайда да асыры ыспассыз этерге кюрешгенден, кетип къалгъанды. Ара шахарда иги иште кюреседи билимине кёре. Жашым а биргеменди, узакъ кетерге да суюмейди юйден. Усталыгына кёре иш таппай, юйлеге ремонт этерге кюреседи. Артык къолай этмей эсе да, ахча да жюрютеди. Кыатын ал десем а: «Кызыла тилеген жашланы юйлерине, машиналарына, кийимлерине кыарайдыла, ата-ана бла жашамазлыкны илейдиле. Башхагъа тубемегенме алыкъа», – деп къояды. Ала бары да бардыла анда, алай... мен да барма. Ма

СЁЗБЕР

ЭНИНЕ: 7. Ёнчелеу марда. 8. Кыазахстанда Чингиз туугъан жер аты. 9. Сюрюучю ансыз болмайды. 10. Капек ахча. 12. Сау дуния. 13. Быхы, хобуста суюген уллукъулакъ жаныуарчыкъ. 15. Сохтаны борчу. 19. Эр киши сабий. 20. Кыарачайда белгили курорт жер. 21. Кыобузда акъ, кыара да болады. 24. Бир чакъ деген магъанада жюрюген сёз. 25. Тюз оюм этерге керек зат. 28. Атны элде алай тутуп да жюрюйдюле. 30. Кыанатлы. 32. Киштик жыйынндан жыртыхч жаныуар. 33. Заран. 34. Юйню бир бёлююм. 36. Тышндан жууукъ. 38. Марал. 40. Бир бирге болушуу адетни торлюсю. 41. Кыа-зылып этилген, суу баргъан жер. 42. Тауукъну «акъылы».

ЁРЕСИНЕ: 1. Затдан уялмагъан

адамла. 2. Малны ол гитче суюектичи бла кёп торлю оюн этгендиле эртте таулу жашчыкъла. 3. Жашууу келген тиширүү. 4. Жылкычы. 5. Кёгет. 6. Халкыла аралы оноу этиучю биригиу. 11. Таулуланы суюген хайуанлары. 13. Иги, аман кыылык да аны бла ётедиле дейдиле бир телюден бирсине. 14. Аллай айырмак, мотоцикл да барды. 16. Юй, кийик да кыанатлы. 17. Ол ышаны болмагъан не аманыкыны да этеди. 18. Жууукълык. 22. Кызыл ууакъ кёгет. 23. Жылтырауукъ халы. 26. Кесин ариу жюрютюу. 27. Бир кыауум айрыкамдан кыуаралады ол. 29. Итде, къаяда да болгъан зат. 30. Таулада кыол. 31. Кыуран назму. 32. Кийик. 35. Кечени жарытхан зат. 37. Тызылдан келген сууну аты. 38. Кёзбау сёзлю адам. 39. Кыолгъа юйреннген кыой. 40. Тигиу керек.

Газетни 30-чу номеринде басмалангъан сёзберни жууаплары:

Энине: 7. Адрес. 8. Уркук. 9. Хант. 10. Асаба. 12. Улар. 13. Чита. 15. Ачыу. 19. Улак. 20. Локум. 21. Алан. 24. Жула. 25. Шакъы. 28. Чарх. 30. Адакъа. 32. Тюек. 33. Назы. 34. Атыш. 36. Азау. 38. Кыойчу. 40. Акат. 41. Юзмес. 42. Азмыч.

Ёресине: 1. Сабанчыла. 2. Оракъ. 3. Уста. 4. Хуна. 5. Учуу. 6. Акъмангылай. 11. Ат. 13. Чык. 14. Тал. 16. Чум. 17. Уча. 18. Акъкъалай. 22. Алф. 23. Бал. 26. Малкёзлюк. 27. Керуанчы. 29. Хан. 30. Аяз. 31. Ант. 32. Таш. 35. Ай. 37. Уума. 38. Кыозу. 39. Ууаз. 40. Аума.

